

sopisu „Sociologické problémy“, známý bulharský vědec, profesor doktor Živko Ošavkov.

Jeho úmrtím ztrácí marxisticko-leninská sociologie jednoho ze svých nejvýznamnějších představitelů, vynikajícího teoretika a organizátora, nadšeného bojovníka za upevnění a rozvoj sociologie, za její těsné spojení s praxí socialistické výstavby.

Živko Ošavkov se narodil 6. července 1913 v dělnické rodině. Po absolvování Lomského gymnázia studoval filozofii na Sofijské univerzitě a na pařížské Sorbonně. Poté působil jako učitel v různých bulharských městech. Již ve svých žákovských a studentských letech si osvojil ideje marxismu-leninismu, bojoval za jejich uskutečnění a zůstal jim věrný až do konce života.

Po vítězství 9. září 1944 se otevřel široký prostor pro jeho nadšenou činnost veřejného činitele, vědce a publicisty. Byl pracovníkem ÚV BKS, působil jako docent filozofie na Sofijské univerzitě a jako profesor na Institutu filozofie BAV. Významně přispěl k zformování a rozvoji marxisticko-leninské sociologie v Bulharsku, k vymezení jejího místa a úlohy v systému společenských věd, k vypracování některých specifických sociologických výzkumných metod a k rozpracování jejich funkcí v praxi socialistické výstavby. První empirické výzkumy v Bulharsku, provedené pod jeho vedením, měly velký vědecký a praktický význam a položily empirický základ rozvoji sociologie jako vědy. Jako první ředitel Institutu sociologie BAV, jako jeden ze zakladatelů a dlouholetý předseda Bulharské sociologické společnosti se Živko Ošavkov podílel na organizačním upevnění bulharské sociologie, na výchově mladých sociologických kádřů, na vytvoření bulharské sociologické školy.

Bohatá byla též Ošavkovova mezinárodní vědecká činnost. Publikace řady jeho prací v cizích jazycích, zvolení viceprezidentem Mezinárodní sociologické asociace, účast na kongresech a sympoziích, to vše přispělo ke zvýšení prestiže bulharské sociologie v cizině, a zvláště v SSSR. Živko Ošavkov výrazným způsobem přispěl k upevnění a rozvoji plodné spolupráce se sovětskými sociology, jakož i se sociology z ostatních socialistických zemí.

Svou výzkumnou činností věnovanou širokému okruhu filozofických a sociologických otázek, teoretickým a empirickým studiím procesů a zákonitostí budování rozvinuté socialistické společnosti v BLR, nadšenou propagací sociologických poznatků, svou tvůrčí vědeckou činností Živko Ošavkov významně ovlivnil řadu pracovníků ve vědě i ve společenské praxi, kteří důstojným způsobem pokračují v díle svého kolegy a soudruha, učitele, přítele a rádce!

Čest jeho světlé památce!

*Institut sociologie BAV
Bulharská sociologická asociace
časopis „Sociologické problémy“*

K 40. výročí smrti Eduarda Urxe (1903–1942)

Eduard Urx — literární kritik, filozof, publicista a stranický funkcionář se narodil 29. 1. 1903 ve Velké nad Veličkou na Moravském Slovácku a byl po krutých výsledcích a mučení na Pankráci, v Pečkárně a v Terezíně popraven 20. 4. 1942 v Mauthausenu.

Od roku 1929 patřil E. Urx k nejbližším spolupracovníkům K. Gottwalda a v roce 1931 se stal spolupracovníkem *Kominterny* pod pseudonymem Schmidt. Pracoval jako redaktor mnoha pokrokových časopisů (Spartakus, DAV, Rudý večerník, Dělnický deník, Tvorba) a jako zástupce šéfredaktora Rudého práva. Po zákazu KSČ se stal členem I. ilegálního ÚV KSČ a používal pseudonymu Studna. 13. února 1941 byl zatčen v Praze a po více než ročním věznění popraven.

Neukončené dílo E. Urxe přineslo mnoho cenných podnětů pro různé obory marxistických společenských věd v období mezi dvěma válkami, mimo jiné i pro marxisticko-leninskou sociologii. Z těchto podnětů je možno připomenout úvahy, jimiž přispěl k vyjasňování funkce umění a literární kritiky, a to především úvahy o užití sociologické metody v knize B. Václavka *Poezie v rozpacích. Studie k sociologii umění a kultury* (Praha 1930). Urx se dále zamýšlel nad funkcí filozofie a žurnalistiky ve společnosti, kritizoval různé buržoazní koncepce tzv. české národní povahy a v neposlední řadě ostře vystupoval proti buržoaznímu společenskému systému, teoreticky propracovával koncepci jednotné protifašistické fronty a odmítal revizionismus v dělnickém hnutí.

Již v polovině dvacátých let se aktivně účastnil diskusí o charakteru umění, které považoval za třídní, a proto doporučoval jeho spojení s dělnickým hnutím. Zdůrazňoval, že děj literárního díla je determinován nejen prostředím, ale i tím, jak je spisovatel nahlíží. Je-li to měšťák, vidí dobu i společnost měšťácky, je-li to socialista, nahlíží socialisticky. „Mezi oběma názory mohou existovat a existují romantici a realisté. Uvážíme-li to — sáhne-li už vlastně na sociologický kořen díla a na světový názor spisovatele.“ (1) Urx požadoval, aby se proti sobě mechanicky nestavěla kultura socialistická a buržoazní, protože v kapitalistické kultuře jsou již obsaženy i prvky socialistické kultury, stejně jako v celém kapitalismu existují v zárodečném stavu prvky socialismu. Kladl velký důraz na poznávací funkci kultury a umění a soudil, že v socialistické kultuře budou obsaženy všechny zdravé, pravdivé a vývoje schopné prvky. (2)

Pro marxistického sociologa jsou poučné názory na charakter literární kritiky, od níž Urx vyžadoval, aby byla ideologická, sociologická a syntetická. Tyto principy uplatnil při recenzi zmíněné Václavovy knihy, v níž se B. Václavek na základě názorů Bucharina a Lunačarského pokusil vyložit vývoj umění od feudalismu k socialismu. Václavkův pokus — vysledovat závislost strukturních a funkčních typů umění v souvislosti s vývojem společensko-ekonomické formace, a především vývoje techniky, za pomoci sociologické metody, tj. přístupu od celku k jednotlivostem, Urx odmítl. Ve své argumentaci použil názorů Plechanova o vzájemném poměru základny a nadstavby a zprostředkujících článků mezi stavem výrobních sil a nadstavbou.

Ve třech statích (Tvorba, 5, č. 49–51) kritizoval Urx buržoazní sociologii jako „pseudomaterialistickou vědeckou kategorii“, která má svůj třídní měšťácký profil. „Neexistuje „sociologie“ bez určité speciální sociologické metody, neexistuje „sociologie“, která pracuje metodou historického materialismu, dialektickým materialismem. Pouze historický materialismus je aplikací dialektického materialismu na společnost a historii. Bylo by možno nazvat historický materialismus „sociologií“ pouze tehdy, kdybychom vyloupili ze zákonů společenského vývoje jejich konkrétní historický obsah. A to už by bylo nedialektické, abstraktní, falešné.“ (3)

Urx vytýkal dále Václavkovi, že užívá pojem „sociologie“ nekriticky, tak, jak jej převzal od měšťáckých autorů, nepřijal rovněž jeho názor na třídní pojetí vědy a postavení umělců v izolovaných laboratořích mimo konkrétní společenské třídy. Odmítl Václavkovo pojetí „čistého“ umění a stanovisko, že „nelze sloužit zároveň revoluci a dělat dobrou poezii“ i to, že vztah strany ke kulturní práci má být pouze „kontrolní“.

B. Václavek přijal Urxovu kritiku soudružsky a i pod vlivem závěrů charkovské konference sovětských spisovatelů (1930) opustil teorii tzv. „čistého“ umění a dospěl k názoru, že krize umění může být odstraněna pouze odstraněním třídy, která je její nositelkou. (4) Avšak Urxovy výtky k pojetí sociologie jako pseudovědy a nedialektické metody oprávněně nepřijal a zastával nadále názor, že nejde o abstraktní spekulace, že sociologie je velmi užitečná a slouží jako významný nástroj specifikace společenského vývoje, který nelze mechanicky ztotožňovat s historickým materialismem. (5)

Své představy o funkci filozofie ve společnosti vyjádřil Urx ve stati *Filozofie československé vládnoucí třídy* (1930), v níž poukázal na to, že kořeny československého pozitivismu spočívají v historických a materiálních okolnostech vývoje české společnosti před první světovou válkou. Ve filozofii vládnoucí třídy se odrážejí hospodářské potřeby této třídy a poměr společenských sil a tato filozofie — u nás kritický realismus — je namířena proti historickému materialismu. (6)

Kritiku novopozitivismu provedl E. Urx v recenzi monografie Josefa Krále *Československá filozofie*. Vytkl Královi, že se zabývá jednotlivými filozofy bez ohledu na společenské poměry, v nichž žili a mysleli, bez ohledu na materiální podmínky, v nichž se vyvíjely jednotlivé filozofické směry. Při této příležitosti navrhl tuto marxistickou metodologii zkoumání vývoje filozofického a sociologického myšlení:

1. historik filozofie si musí všimnout sociologických kořenů jednotlivých filozofických směrů,
2. musí zkoumat, jak jednotliví filozofové řeší základní teoretické otázky,
3. musí si všimnout praktických důsledků každé filozofické školy a jejich představitelů. (7)

(1) Eduard Urx: *Kniha*. Pravda 1925, roč. 6, č. 107.

(2) Eduard Urx: *Složité zbraně na kulturní frontě?* Tvorba 5, č. 46.

(3) Eduard Urx: *Bedřich Václavek v rozpacích*. Tvorba 5, č. 49.

(4) Bedřich Václavek: *K marxistické estetice*. Praha, Levá fronta, sv. 7, 1934.

(5) Bedřich Václavek: *O marxistickou estetiku*. Tvorba 6, č. 7.

(6) Eduard Urx: *Filozofie československé vládnoucí třídy*. Tvorba 5, č. 34.

Obdobné kritické stanovisko zaujal k pozitivistické formální logice J. Tvrdeho a ostatních filozofů, jimž vytýkal nesprávné chápání poměru logiky a noetiky a odklon od Hegelova dialektického pojetí.(8)

Do oblasti sociologie veřejného mínění lze zařadit Urxovu studii *Veřejné mínění a žurnalistika* (Tvorba 5, č. 49), zdůrazňující vysoce třídní obsah a rámec buržoazního veřejného mínění, které je — především prostřednictvím idealistické filozofie a tisku — orientováno proti třídnímu vědomí proletariátu.

Sociologická problematika je rovněž obsažena v Urxově studii o tzv. české národní povaze, jak je charakterizována v pracích Durdíka, Machara, Masaryka, Jozífka, Chalupného, Mahena, Peroutky a Götze. Proti těmto autorům a proti jejich koncepci chápat národní povahu „jako mystickou duši“ a něco jednou provždy daného staví Urx Neumannovu knihu *Krise národa* (1931) a jeho tezi o existenci mravní krize národa, kterou způsobila česká reakce a hlavně maloměstství prosakující do dělnických mas a do všech vrstev národa. Odmítá názor o tzv. „holubičí“ české povaze a správně argumentuje, že národ tvoří společenské třídy a třídní boj určuje postoj národa jako celku v dílčích a osudových otázkách.(9)

Sociologické myšlenky jsou obsaženy rovněž v četných Urxových statích o třídním charakteru předmnichovské republiky, o taktice jednotné a lidové fronty v ČSR, schválené na VII. sjezdu KSČ, v kritice revizionistického programu české sociální demokracie, označeného za „program českého marxismu“, který byl zveřejněn u příležitosti šedesátého výročí založení Československé sociální demokracie.(10)

E. Urx byl rovněž autorem prohlášení „Ne Masaryk, Lenin!“, jímž komunistický poslanecký blok protestoval proti opětovné volbě Masaryka prezidentem republiky v roce 1934. Vytištění letáku se stalo záminkou k perzekuci poslanců Gottwalda, Kopeckého, Krosnaře a Štětky, kteří byli zbaveni poslanecké imunity a vydáni poslaneckou sněmovnou k trestnímu stíhání.

Zásluhou E. Urxe a poslance Emanuela Klímy, tajemníka KSČ v Užhorodě, umučeného nacisty v Praze roku 1941, byly na počátku okupace ilegálně přeloženy do češtiny *Dějiny VKS(b)*.

Připomínáme-li v tomto roce v Sociologickém časopise předčasnou, mučednickou smrt talentovaného marxistického teoretika a myslitele, činíme tak mimo jiné pro Urxovy inspirativní úvahy o aktivní funkci marxistické sociologie a o angažované úloze sociologa ve společnosti, jež jsou i dnes aktuální.

Antonín Vaněk

Program X. světového sociologického kongresu

X. světový sociologický kongres, pořádaný Mezinárodní sociologickou asociací, se koná ve dnech 15.—21. srpna t. r. v Mexiko City. Jeho organizátoři rozdělili jednání do několika útvarů — plenární zasedání, sympozia, zasedání výzkumných výborů, jednání ad hoc skupin a speciální zasedání organizací.

Vědecký program kongresu má tři části. Do první patří vědecké akce plenárních zasedání a sympozií, připravené programovým výborem a výkonným výborem Mezinárodní sociologické asociace, na nichž vystoupí vědci s vyžádanými referáty. Druhou část tvoří zasedání organizovaná stálými výzkumnými výbory, třetí pak zasedání ad hoc skupin a jiných organizací pod patronací programového výboru MSA.

Ústřední téma kongresu zní: *Společenská teorie a společenská praxe*. Předpokládá se, že k němu budou orientována všechna vystoupení a příspěvky, jež přinesou analýzu závažných aspektů této vědecky a politicky vysoce významné problematiky, k nimž mimo jiné patří aplikace sociologické teorie v různých oblastech společenské praxe, její modifikace na základě zkušeností s konkrétním uplatňováním, možnosti jejího použití při koncepci různých sociálních programů a v různých oblastech řízení společenské praxe. K důležitým dílčím tématům patří zkoumání teorie a praxe ve vztahu k současným světovým aktuálním problémům, jejichž řešení se neobejde bez mezinárodní spolupráce. V této souvislosti se rysuje důležitost empirického výzkumu, který má pomáhat při verifikaci sociologických teorií odhalování podstaty a dynamiky soudobých problémů, v nichž sociologické teorie hrají svou úlohu.

Řada zasedání se bude zabývat problematikou rozvojových zemí, zejména Latinské Ameriky. Zařazení životně důležitých otázek těchto zemí, jakož i místo konání kon-

(7) Eduard Urx: *Ceskoslovenská filozofie. Několik poznámek o dějinách filozofie a hlavně o spisu dr. Josefa Krále*. Tvorba 13, č. 2.

(8) Eduard Urx: *Ke krizi formální logiky*. Tvorba 13, č. 19.

(9) Eduard Urx: S. K. Neumann: *Krise národa*. Tvorba 13, č. 26—28.

(10) Eduard Urx: *Čím je jím Karel Marx*. Tvorba 13, č. 30.